

**ART-PEDAGOGIKA VOSITASIDA BOSHLANG'ICH SINIF
O'QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH**

Dauletmuratova Bayramgul Maxsetbay qizi

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti, 3-kurs tayanch doktoranti*

Annotatsiya

Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida art-pedagogikaning pedagogik imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tasavvuri, mustaqil fikrlashi, emotsional ta'sirchanligi va kreativligini shakllantirishda badiiy-ijodiy faoliyatning ahamiyati ochib beriladi. Ta'lim jarayonida art-pedagogik vositalarni qo'llash muammosi bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili amalga oshirildi. Tadqiqotda boshlang'ich ta'limda art-pedagogik texnologiyalarning samaradorligini aniqlashga qaratilgan nazariy va amaliy usullardan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, art-pedagogika vositalaridan tizimli foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faolligi, kommunikativ ko'nikmalari va bilishga bo'lgan qiziqishini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'tkazilgan tahlillar asosida art-pedagogik o'qitish metodlarini joriy etish orqali ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar taklif etildi.

Kalit so'zlar: *art-pedagogika, ijodiy qobiliyat, boshlang'ich sinf o'quvchilari, kreativlik, badiiy-ijodiy faoliyat, boshlang'ich ta'lim, pedagogik texnologiyalar.*

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat o'quvchilarning ma'lum hajmdagi bilimlarni o'zlashtirishiga, balki bola shaxsini, uning ijodiy salohiyatini, mustaqilligini va nostandart fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ta'limni modernizatsiya qilish sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish muammosi alohida dolzarblik kasb etmoqda, chunki aynan boshlang'ich maktab yoshida shaxsning intellektual, hissiy va estetik rivojlanishi asoslari yaratiladi [3; 56].

Pedagogik amaliyotda badiiy-ijodiy faoliyat orqali o'quvchilarning kreativligini rivojlantirishga yo'naltirilgan metod va texnologiyalar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bolalarga ta'lim-tarbiya berishda pedagogik, psixologik va badiiy-estetik yondashuvlarni birlashtirgan art-pedagogika samarali yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Art-pedagogika qulay hissiy muhitni yaratishga, bilish faoliyatini faollashtirishga va o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi [7; 41].

Art-pedagogika vositalari ta'lim jarayoniga musiqa, tasviriy san'at, teatrlashtirish, o'yin va ijodiy topshiriqlarni kiritish imkonini beradi, bu esa ta'limni yanada qiziqarli, hissiy jihatdan boy va shaxsga yo'naltirilgan qilishadi. Natijada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'zini

namoyon qilish ko'nikmalari shakllanadi, tasavvur rivojlanadi, ta'lim olishga bo'lgan motivatsiya va kommunikativ faollik ortadi [6; 88].

Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy maktab sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishni ta'minlaydigan samarali pedagogik texnologiyalarni izlash zarurati bilan belgilanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi zamonaviy pedagogika va psixologiyaning dolzarb vazifalaridan biridir. Ijodkorlik va kreativlikni o'rganishning nazariy asoslari Lev Vigotskiy asarlarida yaratilgan bo'lib, u ijodiy faoliyatni bolaning intellektual va shaxsiy rivojlanishining muhim omili sifatida ko'rib chiqqan. Olim ijodiy qobiliyatlar faol faoliyat, muloqot va hissiy o'zaro ta'sir jarayonida shakllanishini ta'kidlagan [3; 62].

Qobiliyat muammosini o'rganishga Boris Teplov katta hissa qo'shadi. Olimning fikricha, ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishi nafaqat tabiiy qobiliyatlarga, balki bolaning mustaqilligi va faolligini rag'batlantiruvchi pedagogik sharoitlarga ham bog'liq [16; 27].

Badiiy-estetik tarbiya va ta'lim jarayonida san'atdan foydalanish masalalari Tatyana Komarova tadqiqotlarida rivojlantirilgan. Tadqiqotchi badiiy-ijodiy faoliyat boshlang'ich sinf o'quvchilarining hissiy sohasi, tasavvuri va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yordam berishini ta'kidlagan [7; 45].

MDH mamlakatlaridagi zamonaviy tadqiqotlar ta'lim amaliyotida art-pedagogik texnologiyalardan foydalanishga bo'lgan qiziqish ortib borayotganini ko'rsatmoqda. Rossiyalik pedagog German Selevko o'quvchi shaxsini shakllantirish va uning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning ahamiyatini ta'kidlagan [14; 118]. E. S. Polatning ishlarida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga qaratilgan zamonaviy ta'lim texnologiyalari va interfaol o'qitish usullarining integratsiyasiga alohida e'tibor qaratilgan [12; 73].

Davlatimiz ilmiy tadqiqotlarida ham o'quvchilarning kreativligini rivojlantirish muammosi ta'limni modernizatsiyalashning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Mahalliy tadqiqotchi Nodira Azizxo'jayeva pedagogik texnologiyalar va o'qitishning ijodiy usullarini joriy etish o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligini shakllantirishga yordam berishini ta'kidlaydi [2; 94].

R. J. Ishmuxamedov va A. A. Abduqodirovlarning ishlarida bola shaxsini rivojlantirishda innovatsion va interfaol ta'lim usullaridan foydalanish zarurligi ta'kidlangan. Mualliflarning fikricha, ijodiy ta'lim muhiti o'quvchilarning bilish motivatsiyasi va kommunikativ faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [4; 57].

Mahalliy olim O.Musurmonova pedagogik texnologiyalarga ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish va o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish vositasi sifatida qaraydi [9; 66]. Davlatimiz olimlari D.M.Yusupova va Sh.A.Karimovalarning tadqiqotlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativligini badiiy-ijodiy faoliyat va art-pedagogik vositalar orqali rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan [17; 54], [5; 46].

Tadqiqotchi A. Najimova art-pedagogik yondashuvni maktab o'quvchilarida mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirishning samarali vositasi sifatida ko'rib chiqib, ta'lim jarayoniga san'at elementlarini integratsiya qilishning ahamiyatini ta'kidlaydi [10; 115].

MDH davlatlarining ilmiy nashrlari shuni ko'rsatadiki, art-pedagogika o'quvchilarning hissiy intellekti, tasavvuri, muloqot qobiliyatlari va nostandart fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Xususan, qozog'istonlik tadqiqotchi F.X.Abdullayeva badiiy-ijodiy faoliyat bolaning o'zini namoyon qilishi va o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishi uchun qulay sharoit yaratishini ta'kidlaydi [1; 79].

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, art-pedagogika vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi ham xorijiy, ham MDH mamlakatlari va Davlatimiz olimlari tomonidan faol tadqiq etilmoqda. Biroq art-pedagogik texnologiyalarni boshlang'ich sinf ta'lim jarayoniga amaliy integratsiyalash masalalari ilmiy-metodik jihatdan yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning nazariy va empirik usullaridan foydalanilgan. Nazariy usullar psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi bo'yicha ilmiy nashrlarni o'rganish, shuningdek, zamonaviy art-pedagogik texnologiyalarni qiyosiy tahlil qilishni o'z ichiga oldi.

Tadqiqotning empirik qismi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatini kuzatish, bolalarning ijodiy ishlarini tahlil qilish, pedagogik suhbatlar o'tkazish va pedagogik tajriba-sinov elementlaridan foydalanishga asoslangan.

Tadqiqotda art-pedagogikaning quyidagi vositalaridan foydalanildi:

ijodiy chizish;
musiqiy-ritmik mashqlar;
teatrlashtirilgan topshiriqlar;
o'yin usullari;
jamoaviy badiiy loyihalar.

O'quvchilarning mustaqilligi, tashabbuskorligi va ijodiy faolligini rag'batlantiruvchi hissiy jihatdan qulay ta'lim muhitini yaratishga alohida e'tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar

O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf ta'lim jarayonida art-pedagogika vositalaridan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida badiiy-ijodiy faoliyat o'quvchilarning bilish faolligini faollashtirish, hissiy barqarorlikni shakllantirish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi.

O'quvchilarning o'quv faoliyatini kuzatish jarayonida dars mazmuniga san'at elementlarini singdirish bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishi va ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etishiga yordam berishi aniqlandi. Ayniqsa, rasm chizish, musiqiy-

ritmik mashqlar, teatrlashtirilgan o'yinlar va jamoaviy ijodiy loyihalardan foydalangan holda integratsiyalashgan mashg'ulotlarni o'tkazish paytida sezilarli ijobiy dinamika kuzatildi.

Xuddi shunday xulosalar Tatyana Komarovaning tadqiqotlarida ham keltirilgan bo'lib, unda badiiy faoliyat o'quvchilarning tasavvuri, hissiy idroki va mustaqil fikrlashini rivojlantirishi ta'kidlangan [7; 52].

Tadqiqot davomida o'quvchilar ijodiy topshiriqlarni bajarishda yuqori darajadagi qiziqishni namoyon etdilar. An'anaviy ta'lim usullaridan farqli o'laroq, art-pedagogik texnologiyalar bolaning o'zini erkin namoyon etishiga sharoit yaratib, o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonch va kommunikativ faollikni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Lev Vigotskiyning fikricha, aynan ijodiy faoliyat ichki motivatsiyaning shakllanishiga va bola shaxsining faol rivojlanishiga yordam beradi [3; 67].

Tadqiqotda badiiy-ijodiy faoliyatning jamoaviy shakllaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratildi. Guruh loyihalari davomida o'quvchilar hamkorlikni, o'zaro yordamni va vazifalarni birgalikda hal qilishni o'rgandilar.

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, jamoaviy ijodiy topshiriqlarda ishtirok etish boshlang'ich sinf o'quvchilarining muloqot ko'nikmalarini, hissiy sezgiriligini va ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu natijalar G.K.Selevkoning tadqiqotlari bilan tasdiqlanadi, u o'qitishning interaktiv va ijodiy usullari ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishi va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishini ta'kidlagan [14; 121].

Tadqiqot jarayonida art-pedagogik usullarni qo'llash boshlang'ich sinf o'quvchilarida quyidagi sifatlarni rivojlantirishga yordam berishi aniqlandi:

- ijodiy va obrazli fikrlash;
- tasavvur va fantaziyalar;
- hissiy ta'sirchanlik;
- mustaqillik;
- bilish faolligi;
- kommunikativ ko'nikmalar;
- o'quv masalalarini nostandart yechish qobiliyatlari.

Boshlang'ich ta'lim sharoitida art-pedagogikaning eng samarali vositalari quyidagilar ekanligi aniqlandi:

- ijodiy chizish;
- musiqiy-ritmik mashqlar;
- teatrlashtirilgan o'yinlar;
- o'yin texnologiyalari;
- integratsiyalashgan ijodiy mashg'ulotlar;
- jamoaviy badiiy loyihalar.

Shuni ta'kidlash kerakki, art-pedagogik texnologiyalardan foydalanish darslarda ijobiy psixologik muhitni yaratishga yordam beradi. O'quvchilar yanada ochiq, hissiy faol va o'ziga ishongan bo'lib bordilar. Ijodiy faoliyat jarayonida xavotirlanish va xatoga yo'l qo'yishdan qo'rqish darajasi kamaydi, bu ayniqsa boshlang'ich maktab yoshi uchun muhimdir. Bu kabi

natijalar kreativlikni rivojlantirishni zamonaviy ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti sifatida qarovchi o'zbek olimlarining tadqiqotlarida ham o'z aksini topgan [17; 54], [5; 46].

Tadqiqot natijalarining tahlili boshlang'ich sinf ta'lim jarayonida art-pedagogika vositalarini tizimli qo'llash o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. O'quv faoliyatiga san'atni integratsiya qilish nafaqat ijodiy tafakkurni shakllantirishga, balki bola shaxsi, uning hissiy madaniyati va bilish mustaqilligini har tomonlama rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Olingan natijalar art-pedagogik texnologiyalarni boshlang'ich ta'lim tizimiga yanada joriy etish va boshlang'ich sinf o'quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini metodik ta'minotini takomillashtirish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa

Shunday qilib, art-pedagogika vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ilmiy adabiyotlar va tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida badiiy-ijodiy faoliyatdan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual, hissiy va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Art-pedagogika bolaning ijodiy fikrlashini shakllantirish, tasavvurini rivojlantirish, hissiy sezgirliги va mustaqilligini oshirish uchun qulay sharoit yaratadi. Ijodiy faoliyat jarayonida o'quvchilar o'z fikr va his-tuyg'ularini ifodalashga, tashabbus ko'rsatishga, jamoada o'zaro harakat qilishga va o'quv vazifalarining nostandart yechimlarini topishga o'rganadilar. Rasm chizish, musiqa, teatrlashtirish, o'yin va interaktiv usullardan foydalanish bilish faoliyatini faollashtirishga va o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, boshlang'ich maktab ta'lim jarayoniga art-pedagogik texnologiyalarni tizimli joriy etish quyidagilarga yordam beradi:

- o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish;
- muloqot ko'nikmalarini shakllantirish;
- o'quv motivatsiyasini oshirish;
- hissiy intellektni rivojlantirish;
- mustaqil va obrazli fikrlashni takomillashtirish;
- darslarda ijobiy psixologik muhitni yaratish.

Art-pedagogika bola shaxsi, uning individual qobiliyatlari va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy ta'lim sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu munosabat bilan, san'at vositalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish ta'limning qo'shimcha elementi sifatida emas, balki pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

Boshlang'ich sinf ta'lim jarayonida art-pedagogik texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish.

Dars mazmuniga musiqa, tasviriy san'at, teatrlashtirish va o'yin faoliyati elementlari bilan integratsiyalashgan ijodiy topshiriqlarni kiritish.

O'quvchilarning kreativligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus ijodiy loyihalar va darsdan tashqari tadbirlarni tashkil etish.

Art-pedagogik metodlar va innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash sohasida pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish.

O'quvchilarning badiiy-ijodiy faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli va multimedia vositalaridan foydalanish.

Ta'lim muhitida bolaning o'zini erkin namoyon etishi va individual qobiliyatlarini rivojlantirishga ko'maklashuvchi psixologik jihatdan qulay shart-sharoitlar yaratish.

Binobarin, art-pedagogika vositalarini boshlang'ich maktab ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim pedagogik salohiyatga ega bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida qaralishi mumkin. Keyingi tadqiqotlarning istiqbollari zamonaviy ta'lim sharoitlari va raqamli ta'lim muhitiga moslashtirilgan art-pedagogik qo'llab-quvvatlashning innovatsion modellarini ishlab chiqish bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаева Ф. Х. Художественно-творческая деятельность как средство развития креативности младших школьников // Вестник педагогических наук Казахстана. - Алматы, 2020. - №5. - С. 77-82.
2. Азизходжаева Н. Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. -Тошкент: Молия, 2006. - 192 б.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. - Москва: Просвещение, 1991. - 93 с.
4. Ишмухамедов Р. Ж., Абдуқодиров А. А. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш. - Тошкент: Фан, 2009. - 128 б.
5. Каримова Ш. А. Арт-педагогика воситалари орқали ўқувчилар креативлигини ривожлантириш // Замонавий таълим. - Тошкент, 2021. - №7. - Б. 44-49.
6. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. - Москва: Арена, 1994. - 222 с.
7. Комарова Т. С. Детское художественное творчество. - Москва: Мозаика-Синтез, 2010. - 160 с.
8. Klerbain N. S., Wallace A. D. Creativity in Education and Learning: A Guide for Teachers. - New York: Routledge, 1982. - 214 p.
9. Мусурмонова О. Педагогик технологиялар ва таълим самарадорлиги. - Тошкент: Ўқитувчи, 2016. - 180 б.

10. Нажимова А. Арт-педагогический подход к формированию у учащихся навыков самостоятельного мышления и творческого подхода // Central Asian Journal of Education and Innovation. - 2025. - №3. - С. 112-118.
11. Норова М. Р. Бошланғич синф ўқувчиларида ижодий тафаккурни шакллантириш технологиялари // Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў. - Нукус, 2023. - №2. - Б. 66-72.
12. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. - Москва: Академия, 2013. - 272 с.
13. Савенков А. И. Развитие детской одаренности в образовательной среде. - Москва: Академия, 2010. - 240 с.
14. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. - Москва: Народное образование, 1998. - 256 с.
15. Толипов Ў. Қ., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. - Тошкент: Fan va texnologiya, 2014. - 240 б.
16. Теплов Б. М. Способности и одаренность // Психология индивидуальных различий. - Москва: МГУ, 1982. - 245 с.
17. Юсупова Д. М. Бошланғич таълимда ижодий қобилиятларни ривожлантиришнинг педагогик асослари // Халқ таълими. - Тошкент, 2022. - №3. - Б. 52-58.